

ROMAN LEWICKI

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, Polska

 <https://orcid.org/0000-0002-6580-5796>

JEDEN ROSYJSKI REALONIM CZASOWNIKOWY W KONFRONTACJI PRZEKŁADOWEJ

ONE RUSSIAN VERBAL REALONYM IN TRANSLATIONAL CONFRONTATION

The paper is situated within the stream of culture-oriented translation studies, which intend to track confrontation between the addressee and the cultural context alien to him/her. It is within the line of contemporary humanities research, which aims at focusing on cultural and behavioural differentiation of societies. The subject of the current analysis is the Russian verb *govet'* (говеть), which belongs to the group of realogisms — names of specific elements of foreign reality, in particular, referring to the sphere of Orthodox religious rituals as transferred in translations. The corpus for analysis comprises 11 literary works from the 19th and 20th century, which were used to extract contexts containing the analyzed lexeme based on the Russian National Corpus together with its renderings into Polish. The analysis demonstrates different degree of transfer of particular elements of semantic structure, a diversity of techniques of translation used in the process as well as the implementation of syntactic changes as a vehicle for avoiding searching for an equivalent for the Russian lexeme. The conclusion of the study is that Polish translations have a tendency for cultural adaptation and fail to underline the distinctive nature of the Orthodox religious tradition.

Keywords: translation, realonym, techniques of translation, religious vocabulary

Przekładoznawstwo zorientowane kulturowo, śledzące konfrontację odbiorcy z obcym dla niego kontekstem kulturowym dobrze wpisuje się w tendencję współczesnych badań humanistycznych, polegającą na kierowaniu uwagi na kulturowe i obyczajowe zróżnicowanie społeczeństw. Taki aspekt uprawiania nauki o przekładzie ujawnia w wyniku badań obecność wymiaru kulturowego zarówno w przekładach literackich, jak i niejednokrotnie w różnego typu przekładach użytkowych. Wpisuje się on w takie pojęcia współczesnej humanistyki, jak baza kognitywna — traktowana jako podstawa kulturowej spójności społeczeństwa, jego przestrzeni kognitywnej, jako źródło struktur semantycznych¹, koncep-

¹ В.В. Красных, *Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований*, w: В.В. Красных, А.И. Изотов (red.), *Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей*, Филология, Москва 1997, с. 133.

tosfera², teksty precedensowe³. Dla odbioru przekładów ma to fundamentalne znaczenie, ponieważ warunkuje przewidywalne reakcje i skojarzenia odbiorców (związki asocjatywne) jako członków wspólnej przestrzeni kognitywnej. Opisując kulturowe uwarunkowania tłumaczenia, nie sposób nie skorzystać z wprowadzonego do przekładoznawstwa już przed kilkoma dziesięcioleściami pojęcia nazw realiów, zwanych niekiedy także realonimami. Mimo jego powszechnej obecności we współczesnym przekładoznawstwie, znanych i cytowanych opracowań, zwłaszcza dotyczących języków słowiańskich (wspomnę tylko o książce Siergieja Włachowa i Sidera Florina⁴), nadal nie wszystkie aspekty nazw realiów w praktyce translatorskiej doczekały się wyczerpującego opisu, pozbawionego wewnętrznych sprzeczności, niekonsekwencji i niekompletności. W szczególności chciałbym tu zwrócić uwagę na ten ostatni problem, czyli wymóg kompletności opisu obiektu.

Czy aby na pewno sposób określania korpusu nazw realiów pozwala na jego całościową obserwację? Uderza fakt, że podawane przez autorów liczne przykłady nazw realiów (choćby przez wspomnianych tu dwóch autorów bułgarskich) są wyłącznie rzeczownikami. Tymczasem — rzadko, to prawda, ale jednak — do nazw realiów można zaliczyć także wyrażenia należące do innych części mowy. Mogą to być na przykład przymiotniki (i to niekoniecznie derywaty od realonimów rzeczowników), na przykład ros. двенадесятый, златоглавый; mogą to być także czasowniki, np. ros. христосоваться, трезвонить, говеть. Wydaje się, że uwzględnienie tego faktu pozwoliłoby na istotne wzbogacenie obrazu korpusu nazw realiów. I właśnie ostatniemu z wyżej wymienionych czasowników, i tylko jemu jednemu, pragnę poświęcić niniejsze opracowanie, stawiając sobie za cel określenie jego funkcjonowania w perspektywie przekładowej, w której specyfika obyczajowa przedstawianej w oryginale kultury zderza się z ograniczeniami jej przekazu w przekładzie.

Przytoczone przykłady należą do jednej, szczególnej sfery leksykalnej: do leksyki religijnej. To dodatkowy czynnik, który zadecydował o wyborze obiektu tego niewielkiego badania. Uważam bowiem,

² Ю. Н. Караулов, *Русский язык и языковая личность*, Наука, Москва 1987.

³ Tamże, s. 216; Ю. А. Сорокин, И. М. Михалева, *Прецедентный текст как способ фиксации языкового сознания*, w: *Язык и сознание: парадоксальная рациональность*, ИЯ РАН, Москва 1993, s. 104, 113.

⁴ С. Влахов, С. Флорин, *Непереводимое в переводе*, Международные отношения, Москва 1980.

że badanie przekładów przynosi nader pouczający materiał do obserwacji tego, jak w obcym środowisku kulturowym funkcjonuje leksyka religijna. W toku tłumaczenia ujawniają się zarówno ograniczenia możliwości przekazu założonej w oryginalnym wyrażeniu semantyki, jak i preferencje tłumaczy w doborze właściwej techniki, zdolnej do zachowania części tej semantyki, zwłaszcza związanych z nią skojarzeń ze sferą użycia, w tym z obyczajowością i tradycjami. Rzecz jasna, konfrontacja pod tym względem wypada wyraziście, gdy obie kultury — oryginału i przekładu — różnią się pod względem religijnym; różnica pomiędzy rosyjską kulturą prawosławną a polską kulturą katolicką dostarcza tu odpowiedniego materiału do obserwacji. Możliwości w tym względzie naszkicowałem już wcześniej⁵, teraz zaś skupię się tylko na tym jednym wyrazie, ponieważ wydaje mi się on nad wyraz pojemny semantycznie, co w tłumaczeniu powoduje wyjątkowe trudności. Zobaczmy zatem w szczególności:

— jakie techniki translatorskie (transformacje przekładowe) stosują tłumacze, napotkawszy w oryginale wyraz *говеть*, które z nich preferują;

— które składniki obecne w strukturze semantycznej leksemu *говеть* są najczęściej przekazywane w przekładach, a które pomijane;

— czy w konsekwencji polskie tłumaczenia ukazują (a może wręcz akcentują) specyfikę rosyjskiej kultury prawosławnej i odnośnej obyczajowości, czy też redukują ją.

Materiał na potrzeby tego artykułu to polskie tłumaczenia wybranych dzieł literatury rosyjskiej XIX i XX wieku. Ogółem jest to jedenaście utworów prozatorskich, z których wyekscerpowano konteksty zawierające badany leksem posługując się danymi korpusowymi (Narodowy Korpus Języka Rosyjskiego НКРЯ, korpus podstawowy⁶). Przy okazji zaznaczę, że próba wykorzystania korpusu równoległego, która oczywiście od razu się narzuca, okazała się nieudana w wyniku ubóstwa prezentowanego w tym korpusie materiału: zarejestrowano w nim zaledwie cztery konteksty przekładowe leksemu *говеть* rosyjsko-polskie i jeden polsko-rosyjski. Korpus podstawowy przynosi

⁵ R. Lewicki, *Русская религиозная лексика в переводческой конфронтации: избранные приемы перевода*, w: *Theolinguistic Studies of Slavic Languages / Теолингвистичка проучавања словенских језика*, Српска Академија Наука и Уметности, Отдельење Језика и Књижевности (= Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, књ. 5), Београд 2013, s. 153–167.

⁶ *Национальный корпус русского языка, Основной корпус*, <http://www.ruscorpora.ru> (20.09.2020).

wielokrotnie większą liczbę poświadczeń, przy czym oczywiście materiał trzeba było ograniczyć do tekstów, które zostały przetłumaczone na język polski i opublikowane. Spośród nich do niniejszego opracowania wybrałem tylko część – 27 kontekstów.

Aby określić strukturę semantyczną leksemu *говеть*, zwróćmy się najpierw ku definicji derywowanego od niego rzeczownikowego leksemu *говение*, podanej w fundamentalnej encyklopedii *Христианство* pod redakcją Siergieja Awierincewa. Oto ona:

ГОВÉНИЕ, у православных приготовление к таинству причащения, заключающееся в посте и воздержании, посещении всех богослужений в продолжение по крайней мере одной недели и домашних молитвах по указанию молитвослова⁷.

Definicja ta ukazuje, że zakres czynności składających się na proces określanej jako *говение* (a zatem odpowiednio za pomocą leksemu czasownikowego *говеть*) jest szeroki; obejmuje on całość działań przygotowujących do przyjęcia komunii, na którą to całość składają się: post i wstrzemięźliwość, uczestnictwo w nabożeństwach oraz ustalona modlitwa domowa. W definicji nie podano okresu w roku, do którego odnosi się ten zespół czynności.

Aby ustalić semantykę wyrazu *говеть* w jego ogólnym, niespecjalistycznym użyciu, należy jednak sięgnąć do odpowiedniego słownika ogólnego. Oto definicja z odpowiedniego (tj. opartego na materiale XIX i XX wieku) słownika języka rosyjskiego:

ГОВÉТЬ, у верующих: поститься и посещать церковные службы, готовясь к исповеди и причастию в установленные церковью сроки⁸.

W obu definicjach pokrywają się następujące składniki semantyczne: post i uczestnictwo w nabożeństwach (jako formy przygotowania) oraz spowiedź i komunია (jako czynności docelowe); w definicji słownikowej (ogólnej) również wyjaśniono odpowiedniego okresu w roku, ale podaje, że okres ten jest ustalony przez odpowiednie przepisy kościelne.

W języku docelowym (tu: polskim) brak ekwiwalentu ustalonego dla leksemu rosyjskiego mającego tak ukształtowaną semantykę.

⁷ С. С. Аверинцев (red.), *Христианство. Энциклопедический словарь в трех томах*, Научное издательство Большая Российская энциклопедия, Москва 1993, т. I, s. 418.

⁸ А. П. Евгеньева (red.), *Словарь русского языка в четырех томах*, изд. 2-ое, испр. и дополн., Русский язык, Москва 1981, т. I, s. 322.

Przyjrzyjmy się więc, jak wobec tego braku przekazywane są w użytych translatach wszystkie wskazane elementy semantyczne rosyjskiego czasownika. W szczególności chodzi mi o to, które z nich trafiają do odbiorcy przekładu częściej, które zaś rzadziej, a w konsekwencji – na ile kreowany w przekładzie obraz zachowania prawosławnych Rosjan jest adekwatny wobec obrazu prezentowanego w tekstach oryginalnych.

Przejdźmy zatem do przykładów.

Niewątpliwie techniką najczęstszą okazuje się konkretyzacja, wyrażająca się w takim zawężeniu semantycznym, które polega na wybrze jednego (rzadziej – dwóch) składników semantycznych spośród obecnych w strukturze semantycznej translandu. Zastosowanie tak rozumianej techniki konkretyzacji stwierdziłem w jedenastu kontekstach. Najczęściej dzieje się to poprzez aktualizację semu ‘spowiedź’. Oto przykłady:

О посту как-то о великом я говел, а тут нелегкая и подсунь мужичонка: за деньгами пришел, дрова возил (А.Н. Островский, *Гроза*).

Jakoś w poście, w wielkim poście, byłem u spowiedzi, a tu diabeł nasłał na mnie chłopca: chłop woził drzewo i przyszedł po pieniądze (przeł. Jerzy Jędrzejewicz, s. 513).

Марья и Фекла крестились, говели каждый год, но ничего не понимали (А. П. Чехов, *Мужики*).

Maria i Fiołka żegnały się, co roku chodziły do spowiedzi, ale nic nie rozumiały (przeł. Irena Bajkowska, s. 408).

Дед Гришака говел на четвертой неделе (М. А. Шолохов, *Тихий Дон*).

Dziad Griszka odbywał spowiedź w czwartą niedzielę postu (przeł. Andrzej Stawar, s. 157).

– Вы бы, батя, на страстной неделе говели, все потеплеет к тому времени (М. А. Шолохов, *Тихий Дон*).

– Tato, poszlibyście do spowiedzi w Wielki Tydzień, zawsze będzie cieplej (przeł. Andrzej Stawar, s. 157).

Марина потянулась к богу, стала богомольной, говела весь великий пост, на третьей неделе ходила каждодневно молиться в тубянскую церковь, исповедалась и причастилась (М. А. Шолохов, *Поднятая целина*).

Maryna zwróciła się do Boga, stała się nabożna, spowiadała się przez cały Wielki Post, a w trzecim tygodniu co dzień chodziła modlić się do cerkwi w chutorze Trubiańskim, spowiadała się i przystępowała do komunii (przeł. Andrzej Stawar, s. 188).

На страстной сестры говели у Николы на Курьих Ножках, что на Ржевском (А. Н. Толстой, *Хождение по мукам*).

W Wielkim Tygodniu siostry poszły do spowiedzi do Nikoły na Kurzych Łapkach, na Rzewski (przeł. Władysław Broniewski, s. 142).

В праздники, в хорошую погоду, девушки наряжались и уходили толпой к обедне [...]; в дурную же погоду все сидели дома. Говели в приходе (А. П. Чехов, *Мужики*).

W dni świąteczne przy dobrej pogodzie dziewczęta stroiły się i szły gromadą na nabożeństwo poranne [...]; w złą zaś pogodę wszyscy siedzieli w domu. Do wielkanocnej spowiedzi chodzili do parafii (przeł. Irena Bajkowska, s. 407).

Ze wszystkich czynności składających się na treść czasownika rosyjskiego w zacytowanych tu kontekstach aktualizuje się tylko spowiedź. Przy tym zwróćmy uwagę, że trzy ostatnie spośród powyższych przykładów aktualizują ponadto okres w roku, do którego odnosi się nazywana czynność: bądź w przekazanym kontekście zdaniowym — poprzez wyrażenia Wielki Post, w Wielkim Tygodniu, odpowiadające wyrażeniom użytym w oryginałach, bądź poprzez dodanie takiego wyrażenia do kontekstu zdaniowego — wielkanocnej w ostatnim przykładzie.

W innych przypadkach aktualizuje się sem ‘komunia’:

Ей стало нехорошо в духоте церкви и она вышла на воздух, а теперь стыдилась и сожалела, что не достояла службы и второй год не говеет (Б.Л. Пастернак, *Доктор Живаго*).

Zrobiło jej się słabo w zaduchu cerkwi i wyszła na powietrze, a teraz było jej wstyd i żałowała, że nie została na nabożeństwie i już drugi rok nie przystępuje do komunii (przeł. Ewa Rojewska-Olejarczuk, s. 337).

— Я ведь, кажется, уже лет девять не говел (Л.Н. Толстой, *Анна Каренина*).
— Тоć ja zdaje się, już z dziesięć lat jak nie byłem u spowiedzi i nie komunikowałem (przeł. Kazimiera Iłakowiczówna, t. II, s. 276).

W drugim z powyższych przykładów następuje aktualizacja dwóch składników semantycznych: spowiedzi i komunii.

Pozostałe składniki semantyczne obecne w leksemie говеть nie zostały w żadnym ze zbadanych przekładów przekazane. Można więc stwierdzić, że obraz rosyjskiej obyczajowości prawosławnej uległ zużyciu, a jej specyfika — znacznemu zredukowaniu; przez to element poznawczy, który mógłby być obecny w przekładach, nie trafia do nich, ustępując miejsca adaptacji kulturowej: wszak spowiedź i komunia w okresie przygotowań do świąt wielkanocnych, będące także obyczajem katolickim, są dobrze znane w Polsce.

Strategia adaptacyjna niekiedy wyraża się w zastępowaniu treści translandu treścią wynikającą z użycia nazwy zjawiska podobnego, obecnego w doświadczeniu odbiorców przekładu (w kulturze docelowej, polskiej), lecz nieobecnego w kulturze oryginalnej. Mamy tu więc do czynienia z techniką tłumaczenia przybliżonego:

Великим постом меня заставили говеть, и вот я иду исповедоваться к нашему соседу, отцу Доримедонту Покровскому (М. Горький, *В людях*).

W czasie Wielkiego Postu kazano mi odprawić rekolekcje, po czym poszedłem spowiadać się do naszego sąsiada, ojca Dorimiedonta Pokrowskiego (przeł. Krystyna Bilka, s. 74).

Нас распускали на неделю, чтобы мы могли говеть — исповедоваться и причащаться (К. Г. Паустовский, *Далекие годы*).

Mieliśmy wówczas wolny cały tydzień na rekolekcje, spowiedź i komunię (przeł. Jerzy Jędrzejewicz, s. 122).

Rekolekcje to w kulturze katolickiej „kilkudniowy okres wypełniony modlitwą, rozważaniami i lekturą duchową, mający na celu skucie wewnętrzne i odnowę moralną”⁹. Natomiast rosyjska kultura prawosławna nie stosuje takich form przygotowania do świąt, zatem sugerowanie odbiorcy przekładu jej obecności w życiu prawosławnych Rosjan jest mylące.

Techniką podporządkowaną strategii adaptacyjnej jest także generalizacja, której przykład widzimy w poniższym fragmencie:

В глубине за сетчатою пеленою дожда двинулись и поплыли еле различные огоньки и озаренные ими лбы, носы, лица. Говеющие прошли к утрене (Б. Л. Пастернак, *Доктор Живаго*).

W głębi, za ażurową zasłoną deszczu, poruszyły się i popłynęły ledwie widoczne światełka i oświetlone nimi czoła, nosy, twarze. Wierni szli na jutrznię (przeł. Ewa Rojewska-Olejarczuk, s. 336).

Generalizacja pozwala na wyeliminowanie problemu ze specyficzną nazwą rosyjską, stanowiąc rodzaj uniku tłumaczkii, co jednak jednocześnie osłabia wymowę oryginalnego fragmentu, podkreślającego wszak żarliwość religijną osób, o których mowa.

Oprócz wskazanych powyżej technik translatorskich okazało się, że są przypadki unikania doboru odpowiednika dla wyrazu говеть poprzez stosowanie tłumaczenia opisowego:

В конце поста, кажется на шестой неделе, мне пришлось говеть (Ф. М. Достоевский, *Записки из Мертвого дома*).

W końcu postu, w szóstym, zdaje się, tygodniu, wypadło mi przygotowywać się do przyjęcia sakramentów (przeł. Cz. Jastrzębiec-Kozłowski, s. 221).

Но сколько он ни допрашивал Степана Аркадьича, нельзя ли получить свидетельство, не говея, Степан Аркадьич объявил, что это невозможно (Л. Н. Толстой, *Анна Каренина*).

Daremnie dopytywał się raz po raz Stiepana Arkadajicza, czy nie można by otrzymać zaświadczenia nie przystępując do sakramentów; ten jednak oświadczył, że to niemożliwe (przeł. Kazimiera Hłakowiczówna, t. II, s. 277).

⁹ N. Lemaitre, M.-Th. Quinson, V. Sot. *Słownik kultury chrześcijańskiej*, przeł. i uzup. T. Szafranski, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1997, s. 261.

Tłumaczenie opisowe wprawdzie wyjaśnia sens czynności, jednak ich nie precyzuje. Informacja kulturowa jest więc znacznie ograniczona. Nie realizuje się żaden składnik semantyczny oryginalnej jednostki.

Podobny efekt przynosi zastosowanie neologizmu tłumacza; taki — jedyny w zbadanym materiale — przypadek znalazł się w tłumaczeniu *Anny Kareniny*:

Степан Аркадьич устроил и это. И Левин стал говеть. Для Левина, как человека неверующего и вместе с тем уважающего верования других людей, присутствие и участие во всяких церковных обрядах было очень тяжело (Л. Н. Толстой, *Анна Каренина*).

Obłoński zorganizował także i to, i Lewin rozpoczął ćwiczenia nabożne. Dla Lewina, jako dla człowieka niewierzącego, ale szanującego przekonania innych, obecność na jakichkolwiek obrzędach kościelnych i udział w nich były bardzo przykre (przeł. Kazimiera Hłakowiczówna, t. II, s. 277).

W połączeniu z poprzednio cytowanym kontekstem, bezpośrednio poprzedzającym ten fragment, odbiorca przekładu może jednak zrozumieć, że określenie „ćwiczenia nabożne” oznacza przygotowania do przyjęcia sakramentów (por. przystępując do sakramentów). W ten sposób poprzedni kontekst umożliwił zastosowanie neologizmu, a także jego właściwy odbiór.

W trzech przypadkach nastąpiło zastosowanie jeszcze innego sposobu tłumaczenia niewygodnego wyrazu — pronominalizacji. Zamiast nazwy użyto zaimka wskazującego:

Однако ведь это нельзя. Тебе надо говеть. — Когда же? Четыре дня осталось (Л. Н. Толстой, *Анна Каренина*).

No ale tak nie można; musisz to załatwić. — Ale kiedy? Zostały tylko cztery dni (przeł. Kazimiera Hłakowiczówna, t. II, s. 277).

Весь острог, еще с первой недели, разделен был старшим унтер-офицером на семь смен, по числу недель поста, для говения (Ф. М. Достоевский, *Записки из Мертвого дома*).

Już od pierwszego tygodnia starszy podoficer podzielił nas w tym celu na siedem zmian, odpowiadających liczbie tygodni postu. (przeł. Czesław Jastrzębiec-Kozłowski, s. 221)

W tym przypadku zrozumienie anaforycznej jednostki pronominalnej w przekładzie jest możliwe tylko dzięki kontekstowi poprzedzającemu. Gdy go przytoczymy, rozszerzając cytowany fragment, otrzymamy jasny przekaz. Prześledźmy to na przykładzie ostatniej z powyższych partii tekstu, rozszerzonej o zdanie poprzednie:

В конце поста, кажется на шестой неделе, мне пришлось говеть. Весь острог, еще с первой недели, разделен был старшим унтер-офицером на семь смен, по числу недель поста, для говения (Ф. М. Достоевский, *Записки из Мертвого дома*).

W końcu postu, w szóstym, zdaje się, tygodniu, wypadło mi przygotowywać się do przyjęcia sakramentów. Już od pierwszego tygodnia starszy podoficer podzielił nas w tym celu na siedem zmian, odpowiadających liczbie tygodni postu (przeł. Czesław Jastrzębiec-Kozłowski, s. 221).

Przytaczany tu materiał, mimo że nie jest kompletny, a raczej sondażowy, ukazuje dobitnie tekstowy charakter tłumaczenia, uwikłanie każdej użytej w oryginale jednostki leksykalnej w kontekst. Dlatego oczekiwanie, że dany wyraz zostanie przetłumaczony za pomocą pewnej określonej, mniej czy bardziej trafnie dobranej jednostki leksykalnej, jest naiwnością. Podobnie zresztą nieuprawnione okazuje się negatywne wartościowanie rzekomych „niekonsekwencji” tłumacza, dobierającego do kilku użyć tej samej jednostki leksykalnej różne translaty.

Całości obrazu dopełniają przypadki tłumaczenia fragmentów zawierających leksem говеть za pomocą rozszerzenia jednostki tłumaczenia. Dokonuje się ono poprzez przebudowę struktury zdania, w którym ów wyraz występuje. Zabieg ten umożliwia — podobnie jak poprzednio wskazane techniki — uniknięcie doboru jednostki z zasobu leksykalnego języka docelowego:

Священники этих церквей не очень следили за тем, чтобы говеющий гимназист посещал все великопостные службы (К. Г. Паустовский, *Далекие годы*).

Nie bardzo nas tam pilnowano, żebyśmy chodzili na wszystkie wielkopostne nabożeństwa (przeł. Jerzy Jędrzejewicz, s. 122).

Не говоря о домашних отношениях, в особенности при смерти его отца, панихидах по нем, и о том, что мать его желала, чтобы он говел [...] (Л. Н. Толстой, *Воскресение*).

Nie mówiąc już o zwyczajach domowych, co zaznaczyło się zwłaszcza po śmierci ojca, w związku z panichidami, a także w czasie rekolekcji wielkanocnych — matka życzyła sobie, żeby brał w nich udział [...] (przeł. Waław Rogowicz, s. 291–292)

Говевшие освобождались от работ (Ф. М. Достоевский, *Записки из Мертвого дома*).

Zwolniono nas od robót (przeł. Czesław Jastrzębiec-Kozłowski, s. 221).

Nie wchodząc w szczegółowy opis tych zamian, zauważmy tylko, że ich konsekwencją jest nie tylko utrzymanie sensu (znaczenia tekstowego) odnośnych fragmentów, ale też brak wskazania na szczególne cechy prawosławnej obyczajowości.

Udział poszczególnych sposobów przekazu badanego realonimu w przekładach na język polski jest różny i w liczbach przypadków zastosowania poszczególnych sposobów przedstawia się następująco:

- konkretyzacja: 11 kontekstów, w tym:
- aktualizacja semu ‘spowiedź’: 9;
- aktualizacja semu ‘komunia’: 2;
- tłumaczenie przybliżone: 3;
- generalizacja: 1;
- neologizm tłumacza: 1;
- pronominalizacja: 3;
- tłumaczenie opisowe: 3;
- rozszerzenie jednostki tłumaczenia (zmiana konstrukcji zdania): 5.

Rozmiary zbadanego materiału są wprawdzie niewielkie, jednak, jak sądzę, jego analiza ma przynajmniej wartość sondażową. Ukazuje ona przede wszystkim różnorodność podejścia tłumaczy do przekazu badanego leksemu, wyraźnie będącą konsekwencją zawartego w nim ładunku kulturowego; po drugie – spośród kilku elementów składających się na semantykę leksemu *зобемь* tłumacze polscy wyraźnie preferują składnik ‘spowiedź’, rzadko aktualizując składnik ‘komunia’ i całkowicie pomijając pozostałe; po trzecie – co jest przynajmniej częściowo tego konsekwencją – daje się zauważyć tendencja do unikania egzotyzyzacji przekładu, przez co czytelnicy nie uzyskują pełnej wiedzy o formach zachowań przyjętych w obyczajowości prawosławnej w okresie przedświętecznym, skupionej w tym jednym, niezwykle pojemnym semantycznie rosyjskim leksemie: *зобемь*.

Dodajmy na zakończenie, że dla całości obrazu należałoby nie tylko rozszerzyć zakres badanych kontekstów, lecz ponadto zainteresować się nie samym tylko czasownikiem; interesujące byłoby podłączenie do badania wyrazów od niego pochodnych, także mających niemałą reprezentację w kontekstach ujętych w rosyjskim korpusie tekstowym. One bowiem rozwijają cały ten kompleks składników semantycznych, który tu naszkicowałem, odwołują się do niego, niekiedy tworząc znaczenia metaforyczne, zresztą niekoniecznie pozostające w kręgu semantyki religijnej, przez co tracą swoje religijne pochodzenie. Co z tym dzieje się w przekładzie? Zapewne warto byłoby to prześledzić; jest to jednak już zadanie wykraczające poza zamysł niniejszego opracowania.

REFERENCES

- Averintsev, Sergey (ed.). *Khristianstvo. Entsiklopedicheskiy slovar' v trekh tomakh*. Moskva: Nauchnoye izdatel'stvo Bol'shaya Rossiyskaya entsiklopediya, 1993 [Аверинцев, Сергей (гл. ред.). *Христианство. Энциклопедический словарь в трех томах*. Москва: Научное издательство Большая Российская энциклопедия, 1993].
- Karaulov, Yuriy. *Russkiy yazyk i yazykovaya lichnost'*. Moskva: Nauka, 1987 [Караулов, Юрий. *Русский язык и языковая личность*. Москва: Наука, 1987].
- Lemaître, Nicole, Quinson, Marie-Thérèse, Sot, Véronique. *Słownik kultury chrześcijańskiej*. Przeł. i uzup. Tadeusz Szafranski, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1997.
- Lewicki, Roman. "Russkaya religioznaya leksika v perevodcheskoy konfrontatsii: izbrannyye priyemy perevoda." *Theolinguistic Studies of Slavic Languages / Teolingvistička proučavanja slovenskih jezika*. Beograd: Srpska akademija Nauka i Umetnosti, Odeljenje Jezika i Književnosti (= Srpski jezik u svetlu savremenih lingvističkih teorija, knj. 5), 2013. 153–167. ["Русская религиозная лексика в переводческой конфронтации: избранные приемы перевода." *Theolinguistic Studies of Slavic Languages / Теолингвистичка проучавања словенских jezika*. Београд: Српска Академија Наука и Уметности, Одељење Језика и Књижевности (= Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, књ. 5), 2013. 153–167].
- Natsional'nyy korpus russkogo yazyka* [Национальный корпус русского языка] <<http://www.ruscorpora.ru>>.
- Sorokin, Yuriy, Mikhaleva, Irina. "Pretsedentnyy tekst kak sposob fiksatsii yazykovogo soznaniya." *Yazyk i soznaniye: paradoksal'naya ratsional'nost'*. Moskva: IYA RAN, 1993: 98–117 [Сорокин, Юрий, Михалева, Ирина. "Прецендентный текст как способ фиксации языкового сознания." *Язык и сознание: парадоксальная рациональность*. Москва: ИЯ РАН, 1993: 98–117].
- Vlakhov, Sergey, Florin, Sider. *Neperevodimoye v perevode*. Moskva: Mezhdunarodnyye otnosheniya, 1980 [Влахов, Сергей, Флорин, Сидер. *Непереводимое в переводе*. Москва: Международные отношения, 1980].
- Yevgen'yeva, Anastasiya (ed.). *Slovar' russkogo yazyka v chetyrekh tomakh*. Izd. 2-oye, ispr. i dopoln. Moskva: Russkiy yazyk, 1981 [Евгеньева, Анастасия (гл. ред.). *Словарь русского языка в четырех томах*. Изд. 2-ое, испр. и дополн., Москва: Издательство «Русский язык», 1981].

SOURCES

- Chekhov, Anton. "Muzhiki." Chekhov, Anton. *Izbrannyye proizvedeniya v 3 tomakh*. Т. 3, Moskva: Khudozhestvennaya literatura, 1976 [Чехов, Антон. "Мужики." Чехов Антон. *Избранные произведения в 3 томах*. Т. 3. Москва: Художественная литература, 1976].
- Czechow, Antoni. "Chłopi." Przeł. Irena Bajkowska. Czechow, Antoni. *Opowiadania*. Т. 2, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1979.
- Dostoyevskiy, Fedor. "Zapiski iz Mertvogo doma." Dostoyevskiy Fedor. *Povesti i rasskazy v dvukh tomakh*. Т. 1. Moskva: Khudozhestvennaya lityeratura,

JEDEN ROSYJSKI REALONIM...

- 1979 [Достоевский, Федор. “Записки из Мертвого дома.” Достоевский, Федор. *Повести и рассказы в двух томах*. Т. 1. Москва: Художественная литература, 1979].
- Dostojewski, Fiodor. *Wspomnienia z domu umarłych*. Przeł. Jastrzębiec-Kozłowski, Czesław. Warszawa: PIW, 1957.
- Gogol', Nikolay. “Noch' pered Rozhdestvom.” Gogol', Nikolay. *Sochineniya v dvukh tomakh*. Т. 1. Москва: Khudozhestvennaya literatura, 1971 [Гоголь, Николай. “Ночь перед Рождеством.” Гоголь, Николай. *Сочинения в двух томах*. Т. 1, Москва: Художественная литература, 1971].
- Gogol, Mikołaj. “Noc wigilijna.” Przeł. Brzeczowski, Jerzy. Gogol Mikołaj. *Opowiadania*. Warszawa: Czytelnik, 1965.
- Gor'kiy, Maksim. *Detstvo. V lyudyakh. Moi universitety*. Moskva: Khudozhestvennaya literatura, 1975 [Горький, Максим. *Детство. В людях. Мои университеты*. Москва: Художественная литература, 1975].
- Gorki, Maksym. *Wśród ludzi*. Przeł. Bilka, Krystyna. Warszawa: Książka i Wiedza, 1952.
- Ostrovskiy, Aleksandr. “Groza.” Ostrovskiy, Aleksandr. *Polnoye sobraniye sochineniy*. Moskva: GIKHL, 1951 [Островский, Александр. “Гроза.” Островский, Александр. *Полное собрание сочинений*. Москва: ГИХЛ, 1951].
- Ostrowski, Aleksander. “Burza.” Przeł. Jędrzejewicz. “*Antologia dramatu rosyjskiego*.” Т. 1. Red. Mazur, Maria. Warszawa: Czytelnik, 1952.
- Pasternak, Boris. *Doktor Zhivago*. Moskva: Knizhnaya palata, 1989 [Пастернак, Борис. *Доктор Живаго*. Москва: Книжная палата, 1989].
- Pasternak, Borys. *Doktor Żywago*. Przeł. Rojewska-Olejarczuk, Ewa. Warszawa: PIW, 1990.
- Paustovskiy, Konstantin. *Dalekiye gody*. Moskva: AST–Astrel', 2007 [Паустовский, Константин. *Далекие годы*. Москва: АСТ–Астрель, 2007].
- Paustowski, Konstanty. *Dalekie lata*. Przeł. Jędrzejewicz, Jerzy. Warszawa: Czytelnik, 1974.
- Sholokhov, Mikhail. *Tikhiy Don*. Rostov-na-Donu: Rostovskoye knizhnoye izdatel'stvo, 1971 [Шолохов, Михаил. *Тихий Дон*, Ростов-на-Дону: Ростовское книжное издательство, 1971].
- Szoločow, Michał. *Cichy Don*. Przeł. Stawar, Andrzej. Rogowicz, Waclaw. Warszawa: Książka i Wiedza, 1982.
- Sholokhov, Mikhail. *Podnyataya tselina*. Rostov-na-Donu: Rostovskoye knizhnoye izdatel'stvo, 1972 [Шолохов, Михаил. *Поднятая целина*. Ростов-на-Дону: Ростовское книжное издательство, 1972].
- Szoločow, Michał. *Zorany ugór*. Przeł. Stawar, Andrzej. Warszawa: Czytelnik, 1954.
- Tolstoy, Aleksey. *Khozhdeniye po mukam*. Moskva: Khudozhestvennaya literatura, 1987 [Толстой, Алексей. *Хождение по мукам*. Москва: Художественная литература, 1987].
- Tolstoj, Aleksy. *Droga przez mękę*. Przeł. Broniewski, Władysław. Warszawa: PIW, 1970.
- Tolstoy, Lev. “Anna Karenina.” Tolstoy, Lev. *Sobraniye sochineniy v 22 tomakh*. Т. 8–9. Moskva: Khudozhestvennaya literatura, 1983 [Толстой, Лев. “Анна Каренина.” Толстой, Лев. *Собрание сочинений в 22 томах*. Т. 8–9, Москва: Художественная литература, 1983].
- Tolstoj, Lew. *Anna Karenina*. Przeł. Hhakowiczówna, Kazimiera. Warszawa: PIW 1970. Т. 2.

- Tolstoy, Lev. "Voskreseniye." Tolstoy, Lev N. *Sobraniye sochineniy v 22 tomakh*. T. 13. Moskva: Khudozhestvennaya lityeratura, 1983 [Толстой, Лев "Воскресение." Толстой, Лев. *Собрание сочинений в 22 томах*. Т. 13, Москва: Художественная литература, 1983].
- Tolstoj, Lew. *Zmartychwustanie*. Przeł. Rogowicz, Waclaw. Warszawa: Książka i Wiedza, 1986.